

OSTİM VE AHİEVİRAN MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNDE

EĞİTİM GÖREN ÇIRAKLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ ÇALIŞMA NEDENLERİ VE İŞ YAŞAMI İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER

Dr. Coşkun BAKAR
Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.
Dr. Işıl MARAL
Doç., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.
Dr. Remzi AYGÜN
Prof., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Özet

Amaç: Ankara İli'ndeki iki Mesleki Eğitim Merkezi'nde (MEM) eğitim gören çocukların sosyo-demografik özelliklerinin, çalışma nedenlerinin ve çalışma hayatı ile ilgili özelliklerin saptanması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, 2002 Haziran ayında Ostim ve Ahi Evran MEM'de uygulanmıştır. 2.575 çırak öğrenciden 1.434'ne (%55.7) ulaşılmıştır. Araştırmada, gözlem altında anket doldurma tekniği ile üç bölümden oluşan anket formu kullanılmış, birinci bölümde tanımlayıcı, ikinci bölümde aile ile ilgili ve üçüncü bölümde yapılan işle ilgili özellikler sorgulanmıştır. Veri toplama aşaması araştırma görevlisi ve intern doktorlar tarafından tamamlanmıştır. Veriler Epi Info Version 6.0 İstatistik Programına girilmiş ve analizler yapılmıştır. Çırakların çalışmayı isteme durumu ile mesleklerini sevme durumu Ki-Kare analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: İncelenenlerin %58.5'i Ahi Evran MEM'de, %41.5'i Ostim MEM'de öğrenim görmektedir. Çırakların, çalışmaya başladıkları yaş ortancası 14.0(7-18)'dir. İncelenenlerin %54.6'sı meslek öğrenmek için, %23.3'ü ailesine destek olmak için çalışmaya başlamıştır. Çalışmayı isteme durumuna göre yaptıkları işi sevme durumuna baktığında ailesinin isteği ile çalışanlar, kendi isteği ile çalışanlar ve hem kendi hem de ailesinin isteği ile çalışanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Çırakların günde ortalama çalışma süreleri 12 saattir. İncelenenlerin %77.0'sı ka-

zancını ailesine vermekte, %74.3'ü ücretli izin kullanmamaktadır. Çırakların, %63.3'ü işe başlamadan önce, %81.4'ü son bir yıl içinde hastalık hali dışında sağlık kontrolünden geçmemiştir, %48.2'si çalışma hayatı boyunca en az bir iş kazası geçirmiştir.

Sonuç: Bu çalışmada çırakların, önemli bir kısmının ailesine ekonomik katkıda bulunduğu, ücretli izin hakkını kullanmadığı, günlük ortalama çalışma süresinin 12 saat olduğu ve işe başlamadan önce ve iş sırasında sağlık kontrolünden geçmediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çırak, Mesleki Eğitim Merkezi, İş Kazası.

Abstract

Objective: The aim of the study is to determine the sociodemographic characteristics, working reasons and work life characteristics of the apprentices who are educating two professional education centers (PEC) in Ankara city.

Material and Methods: The study was conducted in June 2002 in two PEC Ostim and Ahi Evran. 1.434 of 2.575 apprenticeship students were eligible (55.7%). In the study a three part questionnaire form was fulfilled by the students by "under observation technique". In the first part of the questionnaire there were descriptive questions, in the second and third parts there were respectively questions about family and characteristics about the occupation. The data collection phase was conducted by the residents and sixth Class students of Gazi University Medical Faculty Public Health Department.

The data were analyzed in Epi Info Version 6.0 statistical program. The desire of working and status of liking the job of the students were evaluated by chi square test.

Results: 58.5% of the subjects were educating in Ahi Evran and 41.5 % in Ostim PEC. The median age of starting to work life of the apprentices was 14.0 (7-18). 54.6 of the subjects were working for learning any profession, 23.3 % for supporting their families. When observing the status of liking his job with regard to desire to work; there was a statistically significant difference between the apprentices who work because “their families wanted”, who work “because he wanted himself” and who work because of the two reasons. The median duration of working daily was 12 hours. 77.0 % of the subjects were giving their income to their families, 77.3 % was not doing paid vacation. 63.3 % of the apprentices were not been examined by a physician before starting the job and 81.4 % in last year unless any illness. 48.2 % had at least one occupational accident in their work life.

Conclusion: In this study it was determined that an important part of the apprentices were working to support their families, were not using their right of paid vacation, median duration of daily work was 12 hours and they were not examined by a physician before starting and during their last job.

Key Words: Apprentice, Professional Education Center, Occupational Accident.

Giriş ve Amaç

20 Kasım 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler'in “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi”nin 32. maddesi, çocukların gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasını yasaklamıştır(1). Küresel olarak kabul gören bu sözleşmeye rağmen, değişik iş kollarında çalışmak zorunda kalan çocuklar hala mevcuttur(2,3,4,5).

Tahminlere göre dünya üzerinde 5-17 yaş grubunda ise 352 milyon çocuk ekonomik aktivitede bulunmaktadır(4). Bu çocukların önemli bir bölümü de gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilecek işlerde çalışmaktadır(2,3,4,5).

Türkiye’de ise 1999 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yapılan çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre, 1.635.000 çocuk ekono-

mik aktivitede bulunurken, 4.785.000 çocuk da ev işlerinde çalışmaktadır. Türkiye’de çocuklar kent- sel alanda sanayi ile ilgili işlerde çalışırken, kırsal alanda tarımsal iş kollarında çalışmaktadır. Ülke genelinde çocuklar daha çok aile bütçesine katkı amacıyla çalışmaktadır(6).

Çıraklık eğitimi, yasal alt yapısı 1977 yılına dayanmakla birlikte seksenli yıllardan sonra kurum- sallaşmıştır. Özellikle çalışmak zorunda kalan çocuklara vasıflı birer eleman olmaları yönünde oldukça önemli kazanımlar sağlayan bir sistemdir. Bugün, 1986 ve 2001 yıllarında kabul edilen 3308 ve 4702 sayılı Yasa’lar mesleki eğitimin temelini oluşturmaktadır. Çocuklar işyeri ağırlıklı eğitim görmekte olup, haftada bir gün Mesleki Eğitim Merkezi’nde (MEM) teorik eğitim görmektedirler(7,8,9). Türkiye genelinde 345 MEM, 110 meslek dalında çıraklara eğitim vermektedir(10). Ankara İli’nde de 14 adet MEM bulunmaktadır. MEM çalışmak zorunda olan çocuklara toplu halde ulaşılabilmesi açısından da önemli kurumlardır.

Bu araştırmada, Ankara İli’nde bulunan Ostim ve Ahi Evran MEM’de eğitim gören çocukların sosyo-demografik özelliklerinin, çalışma nedenlerinin ve çalışma hayatı ile ilgili özelliklerin saptanması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu araştırma, 2002 Haziran tarihinde Ostim ve Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezi’nde(MEM) yapılmıştır. Araştırma öncesinde konu hakkında bilgi vermek amacıyla okul idarecileriyle görüşülmüş ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nden yazılı izinler alınmıştır. Ostim MEM’de 44 meslek dalında 1.176, Ahi Evran MEM’de ise 35 meslek dalında 1.399 çırak eğitim görmektedir.

Çalışmada iki MEM’de eğitim gören tüm öğrencilere ulaşılması hedeflenmiş, 1.434(%55.7) öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma tarihinin dönem sonunda olması nedeniyle devamsızlık problemi olduğundan, araştırmaya katılım düşük olmuştur.

Tanımlayıcı tipte bir araştırma olan bu çalışmanın veri toplam aşamasında 52 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tanımlayıcı özelliklere yönelik sorular(yaş, cinsiyet, doğum yeri, memleket, meslek, sigara ve alkol kullanma durumu), ikinci bölümde aile ile ilgili sorular(anne/ba-

banın yaşama durumu, öğrenim durumu, babanın meslek durumu vb.) ve üçüncü bölümde yapılan işle ilgili sorular (işe başlama yaşı, nedenleri, günlük ve haftalık çalışma süreleri vb) bulunmaktadır. Yöntem olarak gözlem altında anket doldurma tekniği kullanılmıştır. Veri toplama aşaması 27.05.2002 - 31.05.2002 tarihlerinde Halk Sağlığı A.D. araştırma görevlileri ve intern doktorlar tarafından tamamlanmıştır. İntern doktorlara uygulama öncesi anketle ilgili olarak 2 saatlik teorik eğitim verilmiştir.

Veri toplama aşamasında karşılaşılan çırak öğrencilerin anket sorularını okuma güçlüğü ve anketteki soruları eksik doldurmaları araştırmanın kısıtlılıklarındandır.

Veriler Epi Info Version 6.0 İstatistik Programına girilmiş ve analizler yapılmıştır. Çırakların çalışmayı isteme durumu ile mesleklerini sevmeye durumu Ki-Kare analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırmada her iki okulda 1.434 çırak öğrenci incelenmiştir. Çırak öğrencilerin %58.5'i(839) Ahi Evran MEM'de %41.5'i(595) Ostim MEM'de

Tablo-1: İncelenenlerin temel tanımlayıcı özellikleri (Haziran 2002, Ankara)

	Sayı	%*
Yaş Grupları (n= 1423)		
14-15	64	4.5
16-17	693	48.7
18-19	602	42.3
20-21	64	4.5
Cinsiyet (n= 1434)		
Erkek	1.418	98.9
Kız	16	1.1
Çırakların Memleketleri (n= 1420)		
Ankara	536	37.7
Ankara dışı	884	62.3
Çırakların Doğum Yerleri (n= 1427)		
Ankara	851	59.6
Ankara dışı	576	40.4
Sigara İçme Durumları (n= 1400)		
İçiyor	618	44.1
İçmiş bırakmış	99	7.1
İçmiyor	683	48.8
Alkol Kullanma Durumları (n= 1387)		
İçmiyor	1.018	73.4
Ayda bir kez içiyor	222	16.0
Haftada bir-iki kez içiyor	105	7.6
Her gün içiyor	42	3.0

* Her özellik için belirtilen n sayısı üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

öğrenim görmektedir. İncelenenlerin %91.0'i 16-19 yaş grubunda ve %98.9'u erkektir. İncelenenlerin ortalama yaşı 17.0'dir(14-21). Çırak öğrencilerin %48.8'i hayatı boyunca hiç sigara içmemiş, %73.4'ü hiç alkol kullanmamıştır (Tablo-1).

İncelenenlerin %90.6'sının hem annesi hem de babası sağdır. Öğrencilerin babalarının %59.9'u, annelerinin %60.6'sı ilkökul mezunu, ayrıca babalarının %3.9'unun işsiz olduğu saptanmıştır (Tablo-2).

Tablo-2: İncelenenlerin aileleri ile ilgili tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı (Haziran 2002, Ankara)

	Sayı	%*
Anne/Baba Yaşama Durumu (n= 1431)		
İkisi de sağ	1.297	90.6
Anne sağ-baba ölmüş	76	5.3
Anne ölmüş-baba sağ	21	1.5
Her ikisi de yaşamıyor	37	2.6
Babanın Öğrenim Durumu (n= 1420)		
Okur yazar değil	39	2.7
Okur yazar	55	3.9
İlkokul mezunu	851	59.9
Ortaokul mezunu	298	21.0
Lise mezunu	142	10.0
Yüksekokul/üniversite mezunu	35	2.5
Annenin Öğrenim Durumu (n= 1421)		
Okur yazar değil	183	12.9
Okur yazar	83	5.8
İlkokul mezunu	861	60.6
Ortaokul mezunu	209	14.7
Lise mezunu	72	5.1
Yüksekokul/üniversite mezunu	13	0.9
Babanın Çalışma Durumu(n= 1403)		
İşsiz	55	3.9
Çalışıyor	1.348	96.1

*Her özellik için belirtilen n sayısı üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

İncelenenlerin ortalama kardeş sayıları 3.0(0-13), evde yaşayan ortalama kişi sayısı 5.0(1-15)'dir. İncelenenlerin %64.9'u kendisinden küçük kardeşinin çalışmasını istemediğini ifade etmiştir. Çırak öğrencilere, "Gelecekte çocuğunuzun çalışmasını ister misiniz?" diye sorulmuş ve %65.1'i "hayır" cevabını vermiştir. Çırak öğrencilerin %81.8'inin yaşadıkları mahallede çalışan başka çocuklar bulunmaktadır.

Çırak öğrencilerin, çalışmaya başladıkları yaş ortalaması 14.04±1.83, ortancası 14.0(7-18)'dir. İncelenenlerin %41.8'i motorculuk, %22.9'u berber, %21.3'ü tesviyecilik ve metal işlerinde çalışmaktadır (Tablo-3).

Tablo-3: İncelenenlerin mesleklerinin dağılımı (2002, Ankara)

Meslek (n= 1419)	Sayı	%*
Motorculuk	592	41.8
Berberlik	325	22.9
Tesviyecilik ve metal işleri	302	21.3
Tesisatçılık	31	2.2
Yapıcılık ve ağaç işleri	19	1.3
Satış elemanı	29	2.0
Protezçilik	12	0.8
Yiyecek hazırlama ve pişirme	18	1.3
Elektrik ve elektronik işleri	51	3.6
Matbaacılık	30	2.1
Ayakbabcılık ve deri işleri	10	0.7

*Soruya cevap veren 1.419 kişi üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

Çırak öğrencilerin, %54.6'sının meslek öğrenmek için, %23.3'nün ailesine destek olmak için; %70.7'sinin kendi isteği ile çalışmaya başladığı saptanmıştır (Tablo-5).

Tablo-4: İncelenenlerinin çalışmaya başlama yaşı, haftada çalışılan gün sayısının ve günlük çalışma sürelerinin ortalama ve ortanca değerleri (Haziran 2002, Ankara)

	Ortanca (Min-Maks)	Ortalama ±SD
Çalışmaya başlama yaşı	14(7-18)	14.04±1.83
Haftada çalışılan gün sayısı	6(1-7)	5.91±0.57
Günlük çalışma süresi	12(4-19)	11.7±2.37

Tablo-5: İncelenenlerin en önemli çalışma nedenlerinin, çalışmasını temelde kimin istediğinin ve işlerini sevme durumlarının dağılımı (Haziran, 2002, Ankara).

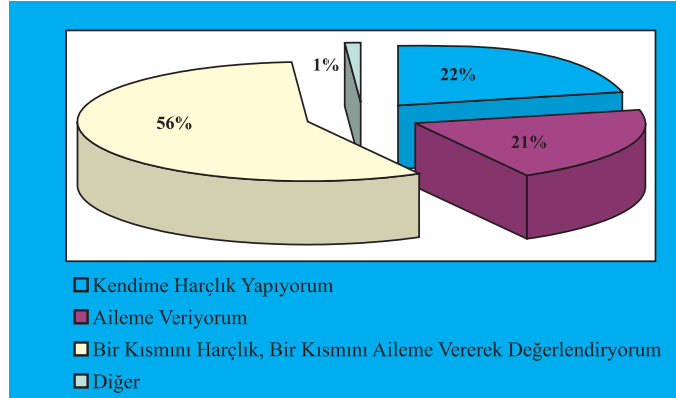
	Sayı	%*
Çalışmanın Esas Nedeni (n= 1414)		
Aileye destek olmak için	330	23.3
Kendi geçimini sağlamak için	99	7.0
Okumak istemediği için	161	11.4
Meslek öğrenmek için	770	54.6
Ailesi çalışmasını istediği için	40	2.8
Diğer	14	0.9
Çalışmanızı Kim İstedi? (n= 1413)		
Kendisi	1.000	70.7
Ailesi	46	3.3
Hem kendisi hem ailesi	367	26.0
İşinizi Seviyor musunuz? (n= 1416)		
Hayır, hiç sevmiyorum	103	7.3
Hayır, sevmiyorum	34	2.4
Kararsız	201	14.2
Evet sevmiyorum	850	60.0
Evet çok sevmiyorum	228	16.1

*Her özellik için belirtilen n sayısı üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

Çırak öğrencilerin %60.0'ı yaptığı işi sevdiğini, %16.1'inin de işini çok sevdiğini ifade etmiştir (Tablo-5). Çalışmayı isteme durumuna göre yaptıkları işi sevme durumuna bakıldığında üç grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Tablo-8). Fark birden fazla gruptan kaynaklanmaktadır.

İncelenenlerin günde ortanca çalışma süreleri 12(4-19) saat, haftada ortanca çalışma süresi 6(1-7) gündür (Tablo-4). Çırakların %56.0'sı kazancının bir kısmını ailesine verip, bir kısmını da kendisi harçlık olarak değerlendirirken, %21.0'i ailesine vermektedir (Şekil-1). Çırak öğrencilerin %74.3'ü ücretli izin kullanmadığını ifade etmiştir. İzin kullandığını belirtenler içinde ancak %11.2'si 20 günden fazla ücretli izin kullanmaktadır.

Şekil-1: İncelenenlerin kazançlarını değerlendirme durumlarının dağılım grafiği (Haziran 2002, Ankara)

İncelenenlerin %40.8'i daha önce bir ya da daha fazla işyerinde çalışmışken, %2.1'i belli bir işyeri olmayan işte çalışmıştır. Bir ya da daha fazla işyerinde çalışan çırak öğrencilerin son işyerinden ayrılma nedenine bakıldığında; ayrılma nedenini belirtenler içinde %38.5'inin çalışma koşulları nedeni ile işyerinden ayrıldığı saptanmıştır (Tablo-6).

Çırak öğrencilerin %21.4'ü "İşe başlamadan önce sabah kahvaltısı yapıyor musunuz?" sorusuna evet cevabı vermiştir. Yine %7.8'i de öğle yemeği molası verdiğini ifade etmiştir. Öğle yemeği molası verenlerin %54.6'sının işyerinde yemek verilmekte, %13.0'üne işveren yemek parası vermekte ve %19.3'ü ise kendi olanakları ile yemek sağlamaktadır.

Tablo-6: İncelenenlerin daha önce başka bir işte çalışma durumu ve bu iş yerinden ayrılma nedenlerinin dağılımı (Haziran 2002, Ankara)

	Sayı	%*
Başka İşte Çalışma Durumu (n= 1374)		
Geçmişte başka bir iş yerinde çalışmayanlar	784	57.1
Belli bir işyeri olmayan işte çalışanlar	29	2.1
Bir ya da birden fazla işyerinde çalışanlar	561	40.8
Şuanda Çalıştığı İş Yerinden Önceki İşyerinden Ayrılma Nedeni** (n=561)		
Parasal nedenlerden	146	26.0
Çalışma koşulları nedeniyle	216	38.5
İşveren çıkardı	41	7.3
Ailem işten çıkardı	27	7.6
İşyeri kapandı	69	12.3
Diğer	62	11.1

* İncelenen 1.374 kişi üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

**İki veya daha fazla işyerinde çalışmışsa son işyerinden ayrılış nedeni sorgulanmıştır.

Çırac öğrencilerin %63.3'ü işe başlamadan önce sağlık kontrolünden geçmediğini ifade etmiştir. Yine bu öğrencilerin %81.4'ü son bir yıl içinde hastalık hali dışında sağlık kontrolünden geçmemiştir.

Öğrencilerin %48.2'si çalışma hayatı boyunca en az bir iş kazası geçirmiştir. Geçirilen iş kazaları-

Tablo-7:İncelenenlerin iş kazası geçirme, geçirdikleri iş kazasının türlerinin ve kaza nedeniyle sakat olma durumlarının dağılımı (Haziran 2002, Ankara)

	Sayı	%*
İş Kazası Geçirme Durumu (n= 1408)		
Evet	678	48.2
Hayır	730	51.8
Geçirdikleri İş Kazasının Türleri (n=901)		
Yanıklar	116	12.9
Zehirlenmeler	37	4.1
Kırık, burkulma, incinme	130	14.4
Makinelerden kaynaklanan kazalar	127	14.1
Elektrik çarpması	89	9.9
Küçük yaralanmalar(Kesik, çizik v.b.)	383	42.5
Diğer	19	2.1

*İncelenen 1.408 kişi üzerinden alınmış kolon yüzdesidir.

**Belirtilen iş kazası üzerinden alınmış yüzdedir.

Tablo-8: İncelenenlerin "Çalışmanızı kim istedi?" sorusuna cevap verenlerin, "Şuan çalıştığınız işi seviyor musunuz?" sorusuna cevap verenlere göre dağılımı (Haziran 2002, Ankara)

Çalışmanızı kim istedi	Hayır hiç sevmiyorum	Hayır sevmiyorum	Kararsız	Evet sevmiyorum	Evet çok sevmiyorum
	%*	%*	%*	%*	%*
Kendim Çalışmak İstedim	6.3	2.0	10.7	63.6	17.4
Ailemin Zoruyla Çalışıyorum	26.1	8.7	23.9	37.0	4.3
Hem Kendim Hem Ailem İstedi	7.4	2.8	22.6	53.2	14.0
		Ki-Kare: 76.85		P<0.05	

* Satır yüzdesi

nın dağılımına bakıldığında; %42.5 ile küçük yaralanmaların(Kesik, çizik vb) en fazla yer aldığı görülmektedir (Tablo-7).

Tartışma Sonuç ve Öneriler

İncelenenlerin %91.0'i 16-19 yaş grubunda bulunmaktadır. Yasalara göre çıraklık eğitimi ilköğretimden sonra ve 14 yaşından itibaren başlar, 19 yaşından sonrada devam edebilir. Ayrıca lise ve yüksek okul mezunu olanlar eğitim almamışlarsa açılacak kurslarla çıraklık eğitimine dahil olabilirler (8,9). Bu araştırmanın sonuçlarına göre incelenenlerin %4.5'i 20-21 yaş grubunda bulunmaktadır. Bu durum mevcut yasal düzenlemelere uygundur.

İncelenenlerin %98.9'u erkektir. İki MEM'de sanayi sitesi içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla çırak öğrencilerin önemli kısmı bu sanayi sitelerinden gelen çocuklardan meydana gelmektedir. Ayrıca incelenenlerin,%41.8'i motorculuk, %22.9'u berberlik ve %21.3'ü de tesviyecilik ve metal işleri ile uğraşmaktadır. Meslek dağılımı da çocukların büyük oranda erkek olmasını açıklamaktadır.

İncelenenlerin %62.3'ünün memleketi, %40.4'ünün doğum yeri Ankara dışındadır. Çamkuşu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, Ahi Evran MEM'de yapılan çalışmada incelenenlerin %50.7 sinin doğum yeri Ankara dışıdır (12). Sencer ve arkadaşlarının İstanbul'da yaptıkları bir çalışmada çırakların üçte birlik bir kesiminin İstanbullu olduğu görülmüştür(13). İncelenenlerin 2/3'ünün memleketlerinin Ankara dışı olması ve bu durumun farklı zaman ve toplumlarda yapılmış başka çalışmalarla uyumlu olması, bize bu çocukların ailelerinin, ekonomik kaygılarla Ankara dışından göç etmiş olduğunu düşündürmektedir.

İncelenenlerin %51.2'si halen sigara içmekte ya da daha önce sigara içmiştir. Sigara ile ilgili çalışan çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ilginçtir. Çamkuşu ve arkadaşları-

nın yaptığı çalışmada incelenenlerin %45.9'u sigara kullanmaktadır(12). Oto ve arkadaşlarının sokak çocukları üzerinde yaptıkları çalışmada çocukların %46.33'nün sigara içtiği ya da denediği saptanmıştır (14). Çetinkaya ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların %22.4'ü sigara içmektedir (15). Okul hayatının disiplininden uzaklaşan çocuklar, iş yaşamı içerisinde sigaraya daha kolay ulaşabilmekte ve alışabilmektedir. Bu da çıraklar arasında yüksek sıklıkta sigara maruziyeti ile kendini göstermektedir. Çırak öğrencilere MEM'de ya da başka ortamlarda sigara ve tehlikelerini anlatacak eğitim programları düzenlenmelidir. Zira bu yaşta sigaraya başlayan çocuklar ileri yaşlarda sigaraya bağlı hastalıklar ile karşımıza çıkacaklardır.

İncelenenlerin annelerinin %0.9'u, babalarının %2.5'u yüksekokul veya üniversite mezunudur. Akdağ ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların içinde hiçbirinin annesi yüksekokul mezunu değildir(16). Akış ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların anneleri arasında yüksekokul mezununa hiç rastlanmazken, babalarının %2.0'si yüksekokul mezunudur(17). Bizim çalışmamızda ve başka çalışmalarda görülmektedir ki çırakların ebeveynlerin eğitim düzeyleri düşüktür. Bu da bize ebeveynlerin eğitim düzeyinin, çocukların çalışmasına etkisi olduğunu düşündürmektedir.

Çırakların babalarının %3.9'u işsizdir. Akış ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların babalarının %13.7'si işsizdir (17). Çamkuşu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada incelenenlerin %5'inin babası işsizdir (12). İşsizlik, yaratacağı düşük gelir düzeyi ile ailedeki çocukları çalışma hayatına itmektedir. Bu çalışmada çırakların babalarının işsizlik oranı düşüktür. Fakat iş durumu ayrıntılı olarak sorgulanmamıştır. İşte devamlılık, eve getirilen gelir düzeyi ailenin ekonomik durumunu etkilemektedir. Ekonomik durum da ülkemizde çocukları en fazla çalışmaya iten sebepler arasındadır (6). Bizim çalışmamızda da çocukların %23.3'ünün ailesine destek olmak için çalışma hayatına başladıkları belirtmişlerdir. Yine çırakların %77'si kazancının tümü ya da bir kısmı ile ailesine destek olmaktadır. Bu durum bize çocukların çalışmaya başlama sebepleri arasında ekonomik kaygıların önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Çocukların çalışmaya başlama yaş ortancası 14'tür. Özşahin ve arkadaşlarının yaptığı çalışma-

da çocukların çalışmaya başlama yaş ortalaması $12,87 \pm 1.46$ 'dır(18). Çamkuşu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların %68.7'si 13 yaş ve öncesinde çalışmaya başlamıştır (12). 1997 yılında yapılan düzenleme ile ilköğretim sekiz yıla çıkarılmıştır(19). Eğitim çocukların çalıştırılması ile mücadelede en önemli silahtır. Temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması çocukların iş yaşamına girme yaşını daha yukarılara çekmesi açısından olumlu kazanımlar getirmiştir. Bu çalışmanın sonuçları da yasal durumla uyumlu olarak bulunmuştur.

Çocukların haftalık ortanca çalışma süreleri 6 gün, günlük ortanca çalışma süresi 12 saattir. Aycan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakları %77.6'sı günde sekiz saatten fazla çalışmaktadır (20). Akış ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada çırakların ancak %3.2'si 8 saat çalışmaktadır (17). Çamkuşu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da çocukların %6.8'i 8 saat çalışmaktadır (12). İş Kanunu'na göre günlük çalışma süresi 8 saati aşmalıdır (8). Fakat çalışmalar göstermektedir ki kanunun bu hükmü işverenciler tarafından uygulanmamaktadır. Çalışma süresi hem çalışanın sağlığı hem de uzun vadede iş verimi açısından önemli bir konudur. Bu yüzden işyerlerine yapılan denetimlerde bu konunun üzerinde durulmalıdır.

Çırakların %60'ı yaptıkları işi sevdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında çocukların çalışmayı isteme durumu ile yaptıkları işi sevme durumlarının dağılımına bakıldığında üç grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır($p < 0.05$). Ailesinin zoruyla çalıştığını ifade edenlerin %26.1'i işini hiç sevmediğini ifade ederken; kendi çalışmak isteyenlerin %63.6'sı, hem kendi hem ailesinin isteği ile çalışanların %53.2'si yaptıkları işi sevdiklerini ifade etmişlerdir. Kendi isteği ile çalışmak isteyen çocukların, yaptıkları işi daha çok sevmeleri beklenen bir bulgudur.

Çırakların %40.8'i birden fazla işyerinde çalışmıştır. Bu çırakların %38.5'i kötü çalışma koşulları nedeniyle daha önceki işyerlerinden ayrılmıştır. Bu durum bize çırakların önemli bir kısmının kötü koşullar altında çalışmak zorunda kaldıklarını düşündürmektedir.

Çırak öğrencilerin %63'ü işe başlamadan önce ve %81.4'ü iş sırasında sağlık kontrolünden geçmemiştir. İş Kanunu'nun 80. maddesi 13-18 yaş arası çocukların işe başlamadan önce ve en az 18

yaşını dolduruncaya kadar en az 6 ayda bir sağlık kontrolünden geçmelerini uygun görür(8). Bu durum ilgili kurumların ve işverenlerin kanunun hükümlerini yerine getirmediğini göstermektedir. Bu konu ile ilgili denetimler artırılmalı ve sorunun hangi basamakta olduğu saptanmalı ve çocukların işe giriş muayeneleri ile sağlık kontrolleri düzenli olarak yapılmalıdır. Sağlık kontrolleri, çocukların sağlıkları açısından sorun olabilecek bir işte çalışmalarını önleyeceği gibi iş sırasında ortaya çıkabilecek hastalıkların erken teşhisine imkân sağlayacaktır. Bu yüzden düzenli kontrollerin yapılması çocukların sağlıkları açısından oldukça önemlidir.

Çırakların %48.2'si iş kazası geçirmiştir. İş kazası içinde en büyük yeri kesik, çizik gibi küçük yaralanmalar almaktadır. İş kazası çırakları iş yaşamında bekleyen tehlikeler arasında en önemlisidir. Bir kaza anında neler yapabileceğini çıraklara öğretmek hayat kurtarıcı olabilir. Bu yüzden öncelikle çırakların ilkyardım konusunda bilgi düzeyleri saptanmalı ve daha sonra bu çocuklara eğitim programları ile kaza anında yapmaları gereken doğru müdahaleler öğretilmelidir.

Kaynaklar

1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışan Çocuklar Bölümü, Çalışan Çocuklarla İlgili Uluslararası Belge ve Sözleşmeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Ankara.
2. UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu 1997, UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara,1997.
3. Tevfik GÜNEŞ, Çalışan Çocuklar, TTB, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,Sayfa:6-8, Nisan,2001.
4. ILO, International Programme on the Elimination of Child Labour(IPEC),Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour(SIMPOC), Every Child Counts, New Global Estimates on Child Labour, International Labour Office,Geneva,2002,www.ilo.org.
5. Leon J. Warshaw(Dr. D. Gediz GELEGEN) Çocuk Emegi, TTB, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,Sayfa:42-46 Nisan,2001.
6. TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO), Türkiye'de Çalışan Çocuklar 1999.
7. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,Çalışan Çocuk Bölümü, "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi"(Taslak), Dayıoğlu M, Çolak Ö. F, Köse R., Erdil E., Ardor H., Kondakçı Y., Varoğlu B., Ankara.
8. Süzek S., Temel İş Yasaları(5.Bası), Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu(Kanun No:3308, Kabul Tarihi: 05. 06. 1986), Savaş Yayınları, 1994,Ankara.
9. Yükseköğretim Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.03.1998 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun İle Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No:4702,Kabul Tarihi:29.06.2001), www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4702.html.
10. TC Milli Eğitim Bakanlığı, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Çıraklık Eğitimi Daire Başkanlığı ve İstatistik ve Kooperatif Şubesi Verileri,1999,Ankara.
11. Türkiye'de Çıraklık Eğitimi, <http://www.tesk.org.tr/yayinlar/tyayin/88/3.html>
12. Çamkuşu B., Sala G., Yıldız A. N., Ahi Evran Çıraklık Eğitim Merkezi Son Sınıfta Eğitim Gören, Oto Yan Sanayinde Çalışan İşçilerin Psikolojik Semptom Dağılımı(Mayıs, 1996), V. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi(Bildiri Kitabı),Sayfa:513,1996,İstanbul.
13. Sencer Y., Erbilgin K., Çıraklarımızın Sorunları Bir Alan Çalışmasının Sonuçları, 1. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi(Kongre Kitabı), İstanbul Tabip Odası Yayınları, Sayfa: 550-559, İstanbul, 1978.
14. Oto R., Ertem M., Geter R., Diyarbakır Sokaklarında Çalışan Çocukların Özelliklerine İlişkin Bir Çalışma, V. Halk Sağlığı Günleri(Beslenme ve Yasal Durum), Isparta,1997.
15. Çetinkaya F., Eğrim, Ceyhan O., Kayseri İlindeki Çırakların Sağlık Sorunları, III. Halk Sağlığı Günleri, Kayseri,1993.
16. Akdağ F., Koler N., Köksal O., Kayakırılmaz K., Ankara Marangozlar Sitesinde Çalışan ve Çıraklık Okulunda Eğitim Gören Genç İşçilerin Sağlık Durumları ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma, III. Halk Sağlığı Günleri, Kayseri,1993,Sayfa:245-249.
17. Akış N., İrgil E., Pala K., Aytekin H., Gemlik Çıraklık Eğitim Merkezlerinde Okuyan Çırakların Çalışma Koşulları ve Sosyal Sorunları, 1. Ulusal İş Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Günleri, Bursa, 2001, Sayfa:54-61.
18. Özşahin A., Bostancı M., Zencir M., Denizli Vali Necati Bilican Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Okuyan Çırakların Çalma Yaşamına İlişkin Özellikler, Toplum ve Hekim, Mart-Nisan 1999, Cilt 14, Sayı 2.
19. Resmi Gazete, Tarih ve Sayı: 12/01/1961-10705, Numara: 222; Tarih ve Sayı: 18 Ağustos 1997-23084, 16/08/1997 Tarih, 4306 Sayılı Kanun.
20. Aycan S., Altınyollar H., Bumin Ç., Gölbaşı İlçesinde Çırak Olarak çalışan Gençlerin Çalışma Şartları ile İlgili bir Araştırma, Toplum ve Hekim, Mayıs, Haziran 94, Cilt 9, Sayı 61;4 - 6. ●